

Pelastakaa heidät humanitarismilta

Frank Johansson (toim.):
 Hyvän tekeminen ja valta:
 Humanitarismin kriittistä
 tarkastelua. Suomentanut
 Kati Pitkänen. Helsinki:
 Gaudeamus, 2013. 286 s.
 ISBN 978-952-495-305-4

Humanitarismi kytkeytyy käsitteisiin ihmisyydestä, hyvyydestä ja pahuudesta. Se nivoutuu myös valtaan ja politiikkaan, vaikka humanitaristit ja ihmisoikeuksien puolustajat mielellään luovatkin kuvaa itsestään puolueettomina, epäpoliittisina toimijoina. Länsimaisella humanitarismilla on oikeutettu sotia, väkivaltaa ja hallintaa pyrkien samalla hämärtämään, miten suuri osa maailman kärsimyksestä johtuu auttajien eli länsimaiden toiminnasta. Kapitalismi, kolonialismi ja köyhyys kietoutuvat tiukasti yhteen. Ihmisoikeuksien ja demokratian vientiä kolmanteen maailmaan saatellaan ohjuksin.

Amnesty Internationalin Suomen osaston toiminnanjohtaja Frank Johansson on rohkeasti tarttunut tärkeään aiheeseen

– hyvän tekemisen valtaan. Teoksessa pohditaan humanitarismiin liittyviä paradokseja kahdeksan suomennetun artikkelin verran. Kirjoittajat ovat antropologeja, oikeustieteilijöitä sekä media- ja kehitysmaatutkijoita. Osa teksteistä on klassikoita englanninkielisessä maailmassa. Kirja palvelee varmasti suomalaistakin yleisöä ja on suositeltavaa lukemista tutkijoiden lisäksi kehitysyhteistyön ja auttamisen ammattilaisille.

Kirjan johdannossa todetaan, että katastrofiaputeollisuudeksi ja humanitaariseksi internationaaliksi kutsutussa toiminnassa liikkuu valtavia rahasummia. Siihen käytetään vuosittain 23 miljardia euroa. Kun tähän lisätään kehitysyhteistyön ja sotilaallisen kriisinhallinnan kulut, summa moninkertaistuu. Sadattuhannet ihmiset työskentelevät alalla saaden välillisesti elantonsa toisten kärsimyksestä.

Alex de Waal tarkastelee avustusoperaatioiden epäonnistumista Afrikassa, jossa humanitarismin, ihmisoikeuskysymysten ja kriisinhallinnan toimintojen yhdistäminen on synnyttänyt suuria ristiriitoja. Kosmopoliittisen liberaalin avustuseliitin ehdoilla toimittaessa myötätunto muuttuu helposti tyranniaksi. Paikalliset ihmiset sivuutetaan ja nähdään esteinä järjestöjen määrittelemien tavoitteiden toteuttamiselle. Apua voisi hal-

linnoida ilman kansainvälisiä järjestöjäkin, mutta lahjoittajia se ei houkuttele. Järjestöt tarvitsevat julkisuutta – ne kilpailevat kiivaasti markkinaosuuksista. De Waal esittää solidaarisuuskäsitteitä avustustyöhön, asettumista selkeästi köyhien ja haavoittuvien puolelle. Avoimen poliittisessa lähestymistavassa vastuullisuus ja paikallisten kanssa toimimisen merkitys korostuvat. Myös riskit ja kärsimys jaetaan ihmisten kanssa.

Fabrice Weissman kuvaa Médecins Sans Frontières (MSF) -järjestön puolueettomuustasapainottelua vuosikymmenten varrella. Alkuaikoina MSF sitoutui vaihtolon periaatteeseen välttämällä kaikenlaista poliittisuutta. 1970-luvulla linjausta muokattiin, koska työntekijöiden ei haluttu muuttuvan ”kärsimyksen byrokraateiksi”. 1980-luvulla MSF palasi puolueettomuuteen, mutta 1990-luvulla se vaati länsimailta sotilaallista väliintuloa Bosniassa ja Ruandassa. Somaliassa järjestö tunnisti sotilaallisen väliintulon ongelmallisuuden ja etäännytti liberaalista interventionismista, kunnes jälleen terrorismin vastaisen sodan myötä lähenei länsimaiden kantoja. Artikkelista piiryy kuva siitä, kuinka avustusjärjestöjen näkemykset mukailevat maailmanpolitiikan käännteitä.

David Kennedy ruotii ihmisoikeusliikkeen ongelmia koros-

taen itsekritiikin merkitystä käytännön työssä. Yksi keskeisimpiä kritiikin aiheita on, että ihmisoikeudet hallitsevat niin vahvasti ajattelua emansipaatiosta, että nakertavat muilta strategioilta oikeutusta. Rakentuessaan abstraktille käsitykselle ihmisyydestä ja politiikasta ihmisoikeudet sivuuttavat kulttuuriset erot. Toisaalta ihmisoikeudet partikularisoivat liikaa korostaessaan oikeuksien haltijoiden identiteettiä, mikä johtaa siihen, että ihmisten on vaikeampaa neuvotella keskenään ja kehittää poliittisia kompromisseja. Byrokratia vahvistaa lainoppineiden roolia muiden toimijoiden kustannuksella. Vaarana on ammatillinen narsismi, joka verhoaa itsensä myötätuntoon.

Stephen Hopgood analysoi maailman suurimman ihmisoikeusjärjestön Amnestyn toiminnan laajentamista 1990-luvulla, kun se sitoutui edistämään kansalaisoikeuksien ja poliittisten oikeuksien ohella taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia. Hän pitää Amnestyn tavoitetta köyhyyden poistamiseksi ristiriitaisena sen perinteisiin pyrkimyksiin – ihmisoikeusloukkauksien todistajana ja universaalina moraalinvartijana toimimiseen – nähden. Mieli- ja vammaisten aseman kannalta Amnestyn työ on ollut merkittävää, mutta Hopgood ei usko köyhyyden vastaisen kampan-

jan tuottavan vastaavia tuloksia. Humanitarismin filosofiseen perustaan pureutuva Costas Douzinas avaa liberalismiin ihmiskäsitystä. Ihminen määritetään abstraktiksi oikeussubjektiksi ilman historiaa, haluja, tarpeita ja yksilön ainutlaatuisiksi tekeviä ominaisuuksia. Douzinasille ihmisyyden määritelmässä ei ole mitään pyhää, eikä hän pidä ihmisyyttä yhteisenä ominaisuutena vaan katsoo jokaisen ihmisen muodostavan ainutkertaisen maailman. Humanitarismi kytkeytyy läntiseen maailmankuvaan, jossa köyhyys ja kurjuus tulkitaan modernisaation puutteesta johtuvaksi ja niiden uhreja säälitään ohittaen heidän toimijuutensa ja kykynsä selvitä vaikeissa tilanteissa. Douzinas puhuu säälillä pedagogiasta ja halustamme muuttaa uhreja enemmän kaltaisiksemme, alihemisyydestä kohti ihmisyyttä. Auttaminen perustuu etnosentriseen ylemmyyden tunteeseen. ”Toinen” leimataan joko uhriksi, joka vaatii pelastamista tai pahuuden ilmentymäksi, jolta ihmisyyden pelastettavuus. Tätä kautta auttajan hyvyttä korostetaan. Pahuuden projisointi ”toiseen” on seurausta sen kieltämisestä itsessä.

Anne Oxford väittää, että suojeluvastuun periaate ei ole saanut valtioita siirtymään sanoista tekoihin, vaan on käynyt päinvastoin. 1950-luvulta saakka kansainvälinen yhteisö on puuttunut

valtioiden sisäisiin asioihin, mutta vasta suojeluvastuun käsitteen kautta puuttumiselle on rakennettu oikeudelliset perusteet. Kansainvälisen yhteisön harkinta on aina ollut valikoivaa. Koskaan väliintuloa ei ole tehty länsieurooppalaiseen tai pohjoisamerikkalaiseen valtioon eikä ole todennäköistä, että suojeluvastuun kautta oikeutettaisiin väliintuloja lännen liittolaismaissa. Tästä voi päätellä monia asioita taustalla vaikuttavista intresseistä.

Mark Duffield purkaa kehityksen ja turvallisuuden kytköksiä. Kehitys on tekniikka, jonka avulla länsimaiden hyvinvoivat ihmiset takaavat oman turvallisuutensa. Kehitys kytkeytyy biopolitiikkaan, jonka kautta elämää hallitaan ja muokataan. Se on globaalimpaa kuin perinteinen kolonialismi ja siihen liittyy vähemmän pidäkkeitä. Koska liberalismia luonnehtii näkemys ei-länsimaalaisista ihmisistä vajavaisina, epätäydellinen elämä pyritään muuttamaan ehyeksi ja ihmiset paremmiksi. Vaikka pyrkimyksenä on hallita kehittymättömän elämän aiheuttamia riskejä, liberaali kehitys ei pienennä elinmahdollisuuksien kuilua kehittyneen ja kehittymättömän maailman välillä vaan uusintaa ja ylläpitää sitä.

Lilie Chouliaraki analysoi humanitarismin teatterisuutta vertailemalla Audrey Hepburnin ja Angelina Jolien julkisuuden-

hallintaa. Teatterillinen politiikka rohkaisee kuuntelemaan tarinoita ja katselemaan kuvia humanitaarisesta avusta niin, että yleisö samaistuu kärsijöiden sijasta julkkiksiin. Kärsivien ihmisten omat äänet vaiennetaan ja samalla hämärtyy se, miten länsivaltiot toiminnallaan ylläpitävät eriarvoisuuden järjestelmää, jossa kehitysmaiden riippuvuutta uusinnetaan hyväntekeväisyyden kautta.

Artikkelit muodostavat erinomaisen kokonaisuuden. Johdanto ja johtopäätökset kontekstualisoivat artikkeleja hyvin. Johansson kokoaa yhteen keskeiset argumentit laajentaen perspektiiviä auttamisen kolonialistisiin juuriin. Teoksessa ei kuitenkaan ole ainoatakaan läntisen maailman ulkopuolista kirjoittajaa. Tätä perustellaan keskittymisellä läntiseen humanitarismiin, joka on globaalisti ylivoimaisessa asemassa. Perustelu kuitenkin hie-man ontuu. Vaikka kirja osuvasti kyseenalaistaakin läntistä "ylemyyskeskustelua" ja tarkastelee myös humanitarismin kolonialistista historiaa, nämä seikat eivät perustele, miksi mukana ei ole yhtään kirjoittajaa globaalia etelästä. On syytä miettiä, uusintaako kirja osaltaan kolonialistista perinnettä. Herää myös kysymys, tulisiko sitä arvostella kaksinaismoralismista, koska myös sen kautta yritetään pelastaa uhreja – tässä tapauksessa humanitarismin uhreja – kuule-

matta ja refleктоimatta heidän omia näkemyksiään.

Humanitarismin kriittinen tarkastelu on välttämätöntä, jotta voidaan ymmärtää siihen liittyvien intressien ja valtapyrkimysten kirjo. Kirja ei syyllistä hyvää tarkoittavia ihmisiä vaan korostaa ongelmien olevan rakenteellisia. Siinä otetaan myös kantaa keskusteluun vallasta: järjestöt eivät voi asettua politiikan yläpuolelle – niiden on luovuttava puolueettoman asiantuntijan roolista. Olisi ollut kiinnostavaa kuulla, millä tavoin kirjoittajat itse ovat mahdollisesti mukana aktivismissa tai politiikassa. Koska useimmat heistä saavat elantonsa humanitarismin tutkimisesta, tasapuolisuuden nimissä olisi hyvä avata ja reflektoida omia taustoja sekä tutkijan positioon liittyviä etuoikeuksia.

Tiina Seppälä